(هەر خانەیەکی مێشک لە کۆمپیوتەر زیرەکترە)

عبدالكريم حسن

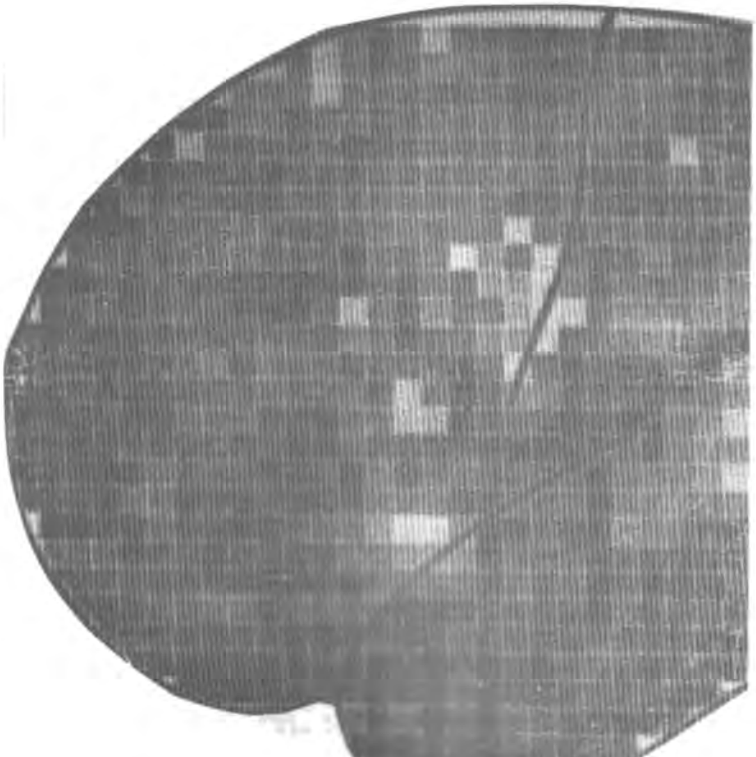

ئایا مێشکی ئادەمیزاد کۆمپیوتەرە ؟ زیرەکی چی‌یە ؟ زیرەکی لەکوێدا کۆدەبێتەوەو نەخۆشی‌یەکانی هۆش (عقل) لەکوێ‌وە دێن ؟ بۆچی مرۆڤ لە هەموو گیانلەبەرەکانی تر زیرەکترە ؟ ئایا مرۆڤ دواڕۆژ مێشکی پێشکەوتووتر دەبێت ؟ هەموو ئەمانەو گەلێکی تر کۆنگرەی پزیشکی کە لە حەفتەی یەکەمی کانوونی یەکەمی ١٩٨١ لە پاریس بەسترا وەلامی دانەوە ، کەوا (٢٦٠٠) زاناو لێکۆلەرەوە بەشداری‌یان تیا کردبوو ، لە کۆتاییدا گەیشتنە دۆزینەوەی سەیر سەیر دەربارەی مێشکی ئادەمیزاد . ڕەنگە بپرسین ئایا ئەو شتە نوێیانەی کۆنگرەکە هێنایەکایەوە چین ؟ بێ‌گومان زۆر شتی نوێ لە کۆنگرەکەدا دەرکەوت یەکێك لەوانە ڕوون‌کرایەوەو پیشان‌درا کە دەتوانرێ مێشك لەساتی بیرکردنەوەدا ببینرێت واتە لەوکاتەی کارو فرمانی خۆی دەکات .

پرۆفیسۆر (نیالس لاسین) لە (کۆپنهاگن)ەوە دۆزینەوەیەکی نوێ‌ی پیشان‌دا بریتی‌بوو لە دەزگایەك دەتوانرێت بەهۆیەوە ئاست (منسوب)ی هەڵقوڵانی خوێن لە شوێنە جیاوازەکانی مێشك بپێورێت ، ئەوەش بەتەواوەتی چالاکی‌ی ئەم ئەندامە

دیاری‌دەکات . لاسین وای لە نەخۆشەکانی کرد کە گیراوەیەکی تیشکدەری گورجکەر (radioatif – منشط)هەڵمژن ، ئینجا شوێن ڕێڕەوی ئەو تیشکە کەوت لەناو بۆڕی‌یە خوێنینەکانی مێشك . هەروەها بەهۆی ئەم دەزگایەی لاسین‌و سستەمێکی ترەوە کە نزیکە لە سستەمی (سیکاینر) دەتوانرێت وێنەی ڕەنگاوڕەنگ لەسەر پەردەی تەلەفزیۆن دەربارەی چالاکی‌ی مێشك ببینین . بۆ نموونە لەگەڵ جووڵانەوەیەکی کەمی دەستدا چەند پنتکە ڕووناکی سوور لە شوێنێکی دیاریکراوی مێشك دەردەکەوێت .

بەڵام لەکاتی ماندووبوونی مێشك‌دا پەردەکە نزیکەی بەتەواوەتی ڕووناك دەبێتەوە .

یەکێکیش لە بەشداربووەکان لەم بارەیەوە قسەی کردو وتی : لە ساڵی (١٩١٠) گالیلۆ بەهۆی دووربینە گەردوونی‌یەکەیەوە هەوڵی دۆزینەوەی نهێنی‌یەکانی ئاسمانی دەدا ، بەڵام ئیمڕۆ لە توانامان‌دا هەیە نهێنی‌یەکانی لەش لە ناوەوەو لەکەتی کارکردندا بدۆزینەوە . لێرەدا دەبێ ئەوە لە یادنەکەین کە هونەری ئەم دۆزینەوەیەش تەنها نادرێنەپاڵ کارەکانی پرۆفیسۆر (لاسین) بەڵکوو لە هەمان کاتیشدا دەگەڕێتەوە بۆ دۆزینەوەی نموونەی جۆراو جۆری سستەمەکانی (سکاینر)و گەلێکی تر لە هۆیەکانی وێنەگرتنی کارەباییانەی مێشك کە پشت بە دەزگاکانی کۆمپیوتەر دەبەستن .

ئایا مێشك کۆمپیوتەرە ؟

نەخێر . مێشك زۆر لە کۆمپیوتەر ئاڵۆزترە . ڕاستە مێشك وەکو کۆمپیوتەر شوێنی چوونەژوورو چوونەدەرەوەی هەیە ، واتە شوێن هەیە نامەی پێ‌دەگات‌و شوێنیش هەیە ئامۆژگاری لێوە دەردەچێت ، بەڵام شێوەی ئیش‌کردنی جیاوازەو دەتوانێت گەورەترین بڕ لە تێبینی‌و ئاگاداری تێکەڵ بکات بەجۆرێکی ئەوتۆ کە دەتوانین بڵێین هەر خانەیەکی مێشك (نیرۆن) کۆمپیوتەرێکە .

مێشك زیاتر لە سەد ملیار (نیرۆن)ی تێدایە ئەمەش بەتەواوی ڕادەی ئاڵۆزیی مێشك دەردەخات .

تا ئێستاش دارشتنی بیروڕایەکی وورد دەربارەی مێشك گەلێك کۆسپ‌و تەگەرەی لەرێ دایە .

پێش چەند ساڵێك وا دانرابوو مێشك بریتی‌یە لە مەڵبەندێکی ئەلیکترۆنی چونکە پێشوازی لەرەی کارەبایی دەکات‌و دەریشیان دەپەڕێنێت .

هەروەها بەجۆرێك ڕوون‌کرابۆوە کە مێشك بریتی‌یە لە کارگەیەکی کیمیکی . لێرەدا گەلێك مادده هەن لەلایەن مێشکەوە دەردەدرێن ، ئەمانەش دەبنەهۆی بەردەوام‌بوونی ئیشکردنی مێشك‌و پێ‌یان دەگوترێت هۆیەکان (الوسائط) . لەم دە ساڵەی دواییدا ژمارەیەکی زۆر لەم ماددانە دۆزراونەتەوەو سیفەت‌و پێکهاتنیان ڕوون‌کراوەتەوە بەتایبەتی ئەوانەی سەربەو کۆمەڵەن کە پێ‌ی دەگوترێت (بیتید) .

ئێستا زاناکان هەوڵ‌دەدەن ووردترین شێوەی ئەو ماددانەبزانن چونکە وا دادەنێن باشترین خاڵی دەست پێ‌کردنە بۆ تێگەیشتنی ئیش‌کردنە ووردەکەی مێشك . لەکونگرەکەدا پرسیارێك دەربارەی زیرەکی کرا بەڵام کەس بەگەرمی بەدەنگی‌یەوە نەهات ، بەڵام لێکۆڵینەوەکان پێشانیان داوە زیرەکی‌و بیرکردنەوە پەیوەندی‌یان بەکرداری فیزۆکیمیکی ناو مێشکەوە هەیە . هەروەها پەیوەندیی نێوان ڕووداوە کارەبایی‌یەکانی مێشك‌و زیرەکی‌یان ڕوون‌کردوە .

پرۆفیسۆری ئەمەریکایی (فینك) ئەم دەزگایە بە شۆڕشێکی ڕاستەقینەی تەکنۆلۆژیا لەقەڵەم دەدات‌و دەڵێت هەر بەهۆی ئەم دەزگایەشەوە لە دوارۆژدا دەتوانرێ هاوسەری بەختیار لەنێوان زانستی فرۆیدو تاقیکردنەوە بێ‌لایەنی‌یەکانی هەشتاکان ، ئەنجام‌بدرێت .

نەخۆشی‌یەکانی هۆش ؟

دوکتۆرە دەروونی‌یەکان ئێستا گومانیان لەوەدا نی‌یە کە سەرهەڵدانی هەندێ لە نەخۆشی‌یەکانی هۆش بە نموونە (شیزۆفرینیا) بۆ شێواویی لە کیمیکە کارگەی مێشك دەگەڕێتەوە . فەرهەنگە دەروونی‌یەکەی (نۆر بیر سیلامی)ش ئەوە دووپات‌دەکاتەوە بەو باسەی لەژێر ناونیشانی (شیزۆفرینیا)دایەوە دەڵێت : « شیزۆفرینیا لە ئەنجامی نارێکی‌یەکی زگماکی‌یەوە دروست‌دەبێت کە ئەوەش وا لە ڕێیازە بیۆکیمیکی‌یەکان دەکات ناسروشتی بن » .

زۆربەی دوکتۆرە دەروونی‌یەکان هەر لە سەردەمی پزیشکی دەروونی (ناتان کلاین)ەوە تا ئێستاش نەخۆشی‌یەکانی دەمار بەگوێرەی هۆیە بیۆکیمیکی‌یەکانەوە پۆلێن دەکەن .

بەڵام ئەمەش ئەوە ناگەیەنێت کە ئەو پزیشکی‌ی دەروونی‌یە نوێ‌یە ئەو بیروڕایە بەدرۆناخاتەوە کە دەڵێن نەخۆشی‌یەکانی هۆش لە ئەنجامی هۆیە نابیۆکیمیکی‌یەکان پەیدادەبن بەڵکو هەموو دوکتۆرە دەروونی‌یەکانیش لەسەر ئەمە ڕێکەوتوون سەرەتا بە پرۆفیسۆر (بیلسیە دی نیکر)ەوە کە سەرەرای پەرۆشی بۆ دۆزینەوەی نوێ ڕایگەیاند کە گرنگترین شت لای ئەو بۆ چارەسەرکردنی نەخۆشی‌یەکانی هۆش پەیوەندی‌کردنی ڕاستەوخۆیە لەگەڵ

نەخۆشەکان خۆیان . هەروەها لە کۆنگرەکەدا ڕاگەیەندرا کە پرۆفیسۆر (دیویاد دوترخت) ماددەیەکی لەناو مێشك دۆزیوەتەوە ناوی (تیرگاما ئەندورفین)ە تەندروستی ئەو کەسانەی نەخۆشی (شیزۆفرینیا)یان هەیە باش دەکات . لەم بوارەشدا لێکۆڵینەوەکان هێشتا بە ئەنجامی ڕاست‌و ڕەوان نەگەیشتوون .

بەڵام لێکۆڵەرەوەکان توانیان ئەو شتەی یادگاری لە مێشك ڕێك‌دەخات جیابکەنەوەو ناوی بنێن (یادگە – الحافظة) ئەو یادگەیەش یادگاری‌یەکانی ناو مێشك ڕێك‌دەخات بۆئەوەی بەبیرهاتنەوەیان ئاسان‌بێت . هەروەها شوێنی ئەم یادگەیەش لەناو دەزگایەکە پێی‌دەگوترێت (ئیبوکامب) . ئەگەر ئەو دەزگایە نەبێت دەتوانین بڵێین یادگاری لە پەرتوکخانەیەکی گەورە دەچێت‌و پەراوەکانی ڕێك‌نەخراوە واتە پەراو دۆزینەوە تیایدا گرانە جا لەبەرئەوە لە تواناادا نی‌یە یادگاری بەبێ ڕێکخستن بیرخۆمان بێنینەوە .

چۆن مێشك گەشە دەکات ؟

مێشك لە ئاستی خانە گەشە دەکات ، مێشکی ئادەمیزادیش بە خێرایی‌یەکی سەیر گەشەدەکات‌و پەرەدەسێنێ ئاولەمە (جنين) لەناو مندالّدان‌دا لە هەر خولەکێکدا چەند ملیۆنێك نیرۆناتی نوێ بەدەست‌دەهێنێت . ئەم خانانەش ڕێك‌دەخرێن بەگوێرەی ئەو ووزە خۆرسك (الطاقة الفطرية)ەی کە ڕەگەزی ئادەمیزاد لەلایەن کارتێکردنی چەند توخمێکی دەرەکی‌یەوە وەری‌دەگرێت .

بەشێوەیەکی ووردتر دەڵێین دەوروبەر هیچ شتێك ناهێنێتەکایەوە بەڵکو دەبێتەهۆی ڕێکخستنی ئەو خانانە بەشێوەیەکی دیاریکراو .

لەم دوایی‌یەدا بۆچوونێکی تر سەری هەڵداوە دەڵێت : لە ماوەی کرداری گەشەکردنی مێشك‌دا نیرۆنەکان هەموویان دەست بە بەرامبەرکێ‌ی یەکتر دەکەن تا ماددەیەك بکەنە سەر خانەکانی لەش بۆئەوەی یارمەتی گەشەکردنیان بدات . ئەو ماددەیەش کارگێری دەمارەگەشەیەو بە NGF هێما دەکرێت . لەلایەکی ترەوە بەرامبەرکێ‌ی نێوان ئەو گەرد (جزيئة)و خانانە دەبێتەهۆی ئەوەی هەڵبژاردنێکی سروشتی بەهێز ڕوودات هەر ئەمەشە دەمارە دەزگای مرۆڤ زۆر ئاڵۆز دەکات .

ئایا مێشك بەرباد دەبێت ؟

بەڵێ بێ‌گومان زۆر جار لەگەڵ پیربوون‌دا پشێوی‌ی تایبەتی لە هۆش سەرهەڵدەدات – سەرەرای ئەوەش مرۆڤ لە هەر ساڵێکدا نزیکەی ملیۆنێك (نیرۆن) وون‌دەکات . بەڵام ئەم وون‌کردنە بەشێوەیەکی گەورە زیان بەخش نی‌یە ، چونکە ژمارەیەکی زۆر گەورە لەم خانانە لامان دەمێنن‌و لە هەمان کاتیشدا ئاسایی ئەو خانانەی دەمرن لاوازترین خانەن ، لەراستیشدا مردنی ژمارەیەك خانە دەبێتە هۆی زیادبوونی چالاکی‌ی خانەکانی تر ، ڕوودانی ئەم دیاردەیەش لە مێژووی پەرەسەندنی ڕەگەزەکاندا ناوەستێ .

دیسان ئەمەش دەبێتەهۆی ئاڵۆزبوونی دەمارەدەزگا . ئێستاش ئەم پرسیارە دێتە پێشەوە ، ئایا بۆچی مرۆڤ لەهەموو گیانلەبەرەکانی تر زیرەکترە ؟

لە وەڵامدا دەڵێین چونکە کرداری هەڵبژاردنی سروشتی لە ڕێگەی کرداری زگماکی‌ی لە باپیرانەوە دەرفەتی پەرەسەندنی زیرەکی‌ی بۆ ئادەمیزاد ڕێك‌خست . لەماوەی ملیۆن ملیۆن ساڵیشدا نەوەکان نەوەی لەخۆیان زیرەکترو ڕێك‌وپێکتر بەرهەم‌دێنن ، لەم ماوەیەشدا قەوارەی مێشك گەشەدەکات بەشێوەیەکی ڕێك‌وپێك ، هەروەها ئەو دوو بەشەی مێشك پێك‌دێنن لە مەسەلەی جۆراو جۆردا تایبەتمەند دەبن ، ئەمەش بوو بەهۆی زۆربوونی تواناایان . بەشێوەیەکی گشتی بەشی چەپی مێشك بەزۆری کرداری بیرکردنەوە رادەپەڕێنێ‌و بەشی ڕاستیش بەزۆری بەشداری لە کرداری هەڵچوون (انفعال) دەکات . بەڵام تایبەت‌بوونی هەر بەشێك بەتەواوەتی نی‌یە . هەروەها داهێنانی زمانیش ڕێخۆشکەر بوو بۆ پەرەسەندنی مێشك بەخێرایی لە ڕێگەی ئاڵ‌وگۆڕکردنی قسەو گفت‌وگۆ لە یەکێکەوە بۆ یەکێکی تر .

ئایا دەتوانین ئیش‌کردنی مێشك چاك‌بکەین ؟

بەڵێ بێ‌گومان . ئەویش بەهۆی ڕژێمی ژیانی تاك‌ڕەوی (فردية)و ڕاهێنان ، هەروەها بەهۆی چارەسەری‌یە پزیشکی‌یەکانەوە ، وەکو لە چارەسەرکردنی نەخۆشی‌یەکانی هۆشدا . بەڵام ئەوەی پەیوەندی بە زیرەکی‌یەوە هەبێت تا ئێستا هیچ دەرمانێك بۆ زیادکردنی چالاکی‌یەکەی نەدۆزراوەتەوە .

بەم بۆنەیەوە ئێستا هەوڵ‌دەدەن دەرمان بگرنەوە بۆ ئاسان‌کردنی فێربوون لە ڕێگەی باش‌کردنی ئیشی بیرەوەری (الذاكرة)یەوە ، (سولومون سیندر) یەکێکە لە شارەزایانی ئەمەریکا لەم ڕووەوە دەڵێت : یەکێك لە ماددەکانی کۆمەڵەی (بیتید) کە مێشك دەری‌دەدات ناونراوە (ڤازۆبریسین) کار لە بیرەوەری دەکات ، ئەویش وەکو ماددەکانی تری (بیتید) لە گەشەکردنی فزیۆلۆژی بەشداری‌دەکات ، ئەم ماددەیەش ژێرمێشکە (الغدة النخامية) دەری‌دەدات وەك هۆرمۆنێك کە پاڵەپەستۆی خوێن‌و پاڵەپەستۆی ئاو لە گورچیلەکاندا ڕێك‌دەخات .

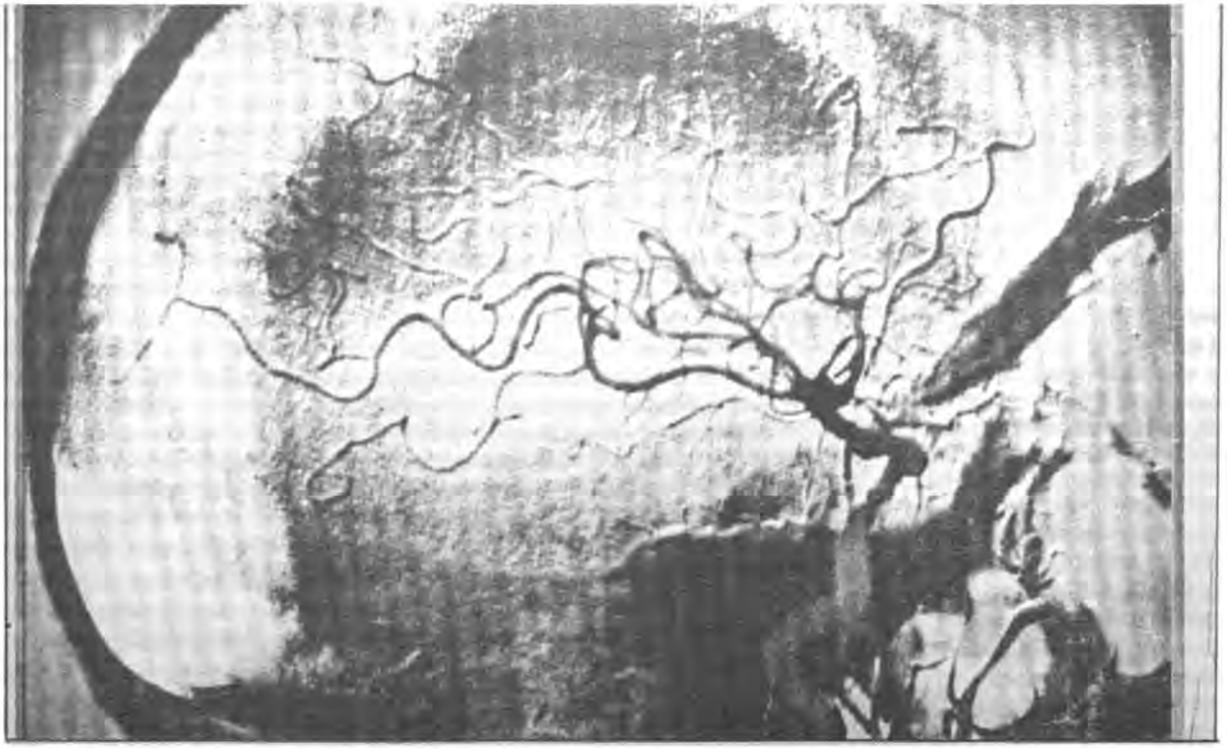

ئامێرە زیرەکی :

مەبەستمان لە (ئامێرە زیرەکی) زیرەکی ئەو ئامێرانەیە کە ئادەمیزاد دایهێناون وەکو کۆمپیوتەر ، لەوانەیە زیرەکی ئەم ئامێرانە پێش زیرەکی ئادەمیزاد بکەوێت بەلاّم ئێستا شتی وا لە ئارادا نیەو لە دوارۆژیش ئومێدێکی ئەوتۆی لیّ ناکریّ ، چونکە ئەوەی نەیدەبینیّ شتێکی دی لیّ بەدی ناکەین . جگە لەوەش کۆمپیوتەرەکان لە تاقیکردنەوەیان بەرامبەر یاریکەرەکانی شەترەنج سەرنەکەوتن هەرچەندە لەراستیشدا مرۆڤ زانیارییەکی فراوان و تەواوی دەربارەی هەموو خانەکانی شەترەنج نابێت و تەنانەت بە ووردی چاودێری هەندیّ لە پارچەکانی سەر تەختەی شەترەنجەکە دەکات ، بەلاّم لە کۆمپیوتەریش زیرەکترە ، بۆ سەلّماندنی ئەمەش کۆمپانیای (سنترال داتا) دەستی کرد بە پەرەپێدانی ئەو بەرنامەیەی کە بۆ دەزگای شەترەنجە ئەلەکترۆنییەکانی دانابوو ئەو بەرنامەی دوایش ناونرا (تشیس ٤ و ٩) . دوابەدوای ئەمەش بەرنامەی (تشیس ٤ و٦) دانرا . ئینجا هەمان کۆمپانیا لە ساڵی (١٩٨٠) دەورەیەکی رێکخست و تیایدا یاری لەنێوان شەترەنجە کۆمپیوتەر و چەند یاریکەرێك ئەنجامدرا و رادەی زیرەکی و بێ توانایی کۆمپیوتەر دەرکەوت .

هەروەها لە یەکێ لە یارییەکان یاریکەرەکە شلی بە کۆمپیوتەرەکە کرد تا قەلاّیەك و شاکەی فەوتێنرا بەلاّم لە کۆتاییشدا تەنها بە جوولاندنی داشێك یارییەکەی بردەوە .

لە دەورەی ناوبراویشدا (١٢) یاریکەر توانیان سەر لە کۆمپیوتەر بشێوێنن و لیّی ببەنەوە . سیّ لەو یاریکەرانەش لە ماوەیەکی کەم یارییەکەیان بردەوە ئەمانیش ناویان میشال کۆنستانتین ، میشال رینییە دیسەونت و جوزیە جیوڤانی ، بوون .

دیسان پاڵەوانی جیهانی پێشووی شەترەنج (بوریس سباسکی) توانی لە ماوەی (١٨) خولەك و تەنها بە گەرانی (٢٨) داش لە کۆمپیوتەری (تشیس ٤ و ٩) بباتەوە . .

(ج.ب.بو)ش یەکێکە لە شارەزایانی (ئامێرە زیرەکی) دەڵێت : ئادەمیزاد هەر لە کۆنەوە خەوی بە سیّ شتەوە دەدیت : یەکەمیان خەوی برۆمیثیۆس (خوای ئاگری یۆنانییەکان) بوو کە بتوانیّ بەسەر ئاگردا زاڵ بێت و نهێنییەکەی ئاشکرا بکات ئەمەش توانرا بەدەست بهێنرێت بەهۆی کوورە ئەتۆمییەکانەوە . دووەمیان خەوی ئیکارۆس (مرۆڤێکی ئەفسانەیە دووباڵی بۆخۆی دروستکرد بو توانی بەهۆیانەوە بفرێت و لە بەندیخانە رابکات)بوو ، ئەمەش هاتۆتەکایەوە بەوەی مرۆڤ دەتوانیّ بەرەو ئەستێرەکان بفرێت سیّیەمیانیش خەوی توانای گەورەو دروستکردنی زیرەکییە کە ئێستا مرۆڤ لە قۆناغە سەرەتاییەکانی دایە .